

Матеріали XIX наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя, 2016

УДК 316

П.І. Сівчук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ

P.I.Sivchuk

SOCIOCULTURAL TRANSFORMATIONS AND SOCIAL MOBILITY

Соціальні переміщення, тобто соціальна мобільність є характерною ознакою любого сучасного суспільства. Соціальна неоднорідність, тобто диференціація громадян за ознаками влади, власності, престижу чи доходу спонукає особистість до пошуку шляхів покращення статусних позицій в системі правових та моральних норм і правил. Це чи інше становище індивіда в системі соціальних позицій і ролей визначає рівень його добробуту, соціального самопочуття та оптимізму, задоволення його базових потреб та інтересів. Збільшити чи зменшити свої соціальні надбання і здобутки індивід може лише шляхом переходу на іншу позицію. Таким чином він знаходиться в постійному русі в неоднорідному соціальному просторі.

Соціальна мобільність є досить складним, суперечливим і неоднозначним процесом. З однієї сторони постійно змінюються самі суб'єкти соціальної мобільності, з ними відбуваються складні метаморфози, змінюються їх уподобання, смаки, інтереси, уявлення, пріоритети. З іншої сторони і суспільство як система також постійно змінюється, трансформуються його інститути, виникають нові можливості, цілі, змінюється влада, форми господарювання, економічні умови, зовнішні фактори впливу тощо.

Соціальна диференціація та соціальний прогрес не несуть із собою автоматичного зростання масштабів та інтенсивності соціальних переміщень. Більш важливішого значення для соціальної мобільності набувають соціальні трансформації, кризи та конфлікти.

В сучасній соціологічній теорії розрізняють обмінну та структурну мобільність, які в залежності від стану суспільства можуть поперемінно відігравати домінуючу роль на тому чи іншому етапі розвитку соціальних відносин.

Обмінна мобільність зумовлюється виключно соціальними факторами і є домінуючою в періоди відносно стабільного і сталого розвитку суспільства. Вона забезпечується можливістю здобуття вищої освіти, зростанням соціальних гарантій та пільг, що надаються суспільством і державою з метою вирівнювання шансів на досягнення економічного і соціального успіху, а також утвердження домінуючої структури цінностей і мотивацій, досягнень, престижності професій, підвищення стандартів життя тощо.

Структурні переміщення зумовлені змінами в економіці й технології виробництва. Такими змінами є процес індустріалізації, зрушення в структурі професій і робочих місць, зменшення частки простої, фізичної, некваліфікованої праці, зростання сфери послуг, скорочення чисельності зайнятих сільськогосподарською працею та ін..

Мобільність існує тому, що змінюється економіка і професійна структура суспільств, а також змінюються умови формування та розвитку індивідуальних здібностей.

Нерівномірність розподілу винагород відповідно статусних позицій спонукає індивіда здійснювати соціальні переміщення відповідно власних прагнень і сподівань.

Усталений порядок таких переміщень забезпечується цілою системою «соціальних ліфтів», правових і моральних норм та моделей поведінки.

В кризові, нестабільні, «революційні» періоди розвитку суспільства, усталений механізм соціальних переміщень порушується, традиційні шляхи руйнуються, а сама мобільність втрачає свій звичний соціально значимий сенс. Економічна криза, безробіття, падіння рівня життя, деіндустріалізація, падіння престижу інтелектуальної праці і як наслідок аномія, соціальна напруга, міграція – це далеко не повний перелік тих проблем, які спотворюють соціальні переміщення в сучасній Україні.

Економічна криза призводить до того, що різко збільшується вплив з професійних груп наймолодших, найбільш ініціативних та підприємливих, а в перспективі найкомпетентніших працівників. Наукові і науково педагогічні працівники, висококваліфіковані інженери та робітники, вчителі і службовці втрачають привабливість професії, а молоді люди все частіше прагнуть знайти себе за межами України.

В сучасному українському суспільстві помітно звужуються канали соціальних переміщень. Основними причинами такого явища є низькі доходи переважної більшості населення, економічна та політична нестабільність, боротьба за територіальну цілісність та суверенітет держави. В цих умовах молодій людині все важче стає вибрати гідну професію, робоче місце, рід заняття, місце проживання тощо.

Два очевидних підсумки мобільної поведінки виникають для індивіда. Якщо соціальне переміщення оцінюється вдалим, то той хто його здійснив переконується в дієвості існуючих принципів і норм, у справедливості існуючого соціального устрою, Це є важливою підставою для демонстрації своєї підтримки існуючої системи державного управління, існуючого ладу. У випадку невдалої спроби чи невідповідності очікуваному протилежного результату, виникає аномія, розчарування, депресія, що в кінцевому результаті призводить до радикалізації настроїв і поведінки, недовіри до влади, міграції тощо.

В цій ситуації необхідно враховувати і той факт що соціальні переміщення не завжди цілеспрямовані, раціональні і передбачувані. Зазвичай дійсно частина актів мобільної поведінки є раціональною і здійснюється осмислено. Проте далеко не завжди поведінка орієнтована на свідомо висунуті цілі, зумовлена добре усвідомленими потребами та інтересами. В умовах соціально економічної нестабільності виникають панічні настрої, невпевненість, страх, що стає причиною немотивованих вчинків, поспіхом прийнятих рішень, які можуть і справді викликають соціальні переміщення. Такі переміщення зазвичай мають негативні наслідки як для суспільства в цілому так і для окремої особистості. Для суспільства це втрата найбільш працездатної частини молодіжного людського потенціалу, який уже орієнтований на європейський освітній і життєвий простір і не бачить можливості реалізації своїх життєвих прагнень на теренах України. Для окремої особистості це складний життєвий вибір, що супроводжується складним комплексом психологічних, морально – етичних, економічних, родинних і особистих проблем.

Проте процес соціальних переміщень має не лінійний, а діалектичний характер.